

Az erdő és az ember viszonyának alakulása

„Tarisznyás Márton Apáczáival együtt vallotta: az igazi dicsőség tettekre épül, nem ingatag hírnévre.”

/Dr. Kós Károly, Korunk 1981/5./

Még megérhette az általa létesített *Gyergyói Néprajzi Múzeum* fennállásának negyedszázados évfordulója alkalmával, 1977. november 26-án rendezett tudományos ülésszakot. És azt is, hogy a *Művelődés* 1978. júniusi száma méltóan emlékezett meg három évtizedes néprajzi muzeológusi tevékenységéről, közölve a *Cseke Péterrel* folytatott terjedelmes beszélgetését. De a fukar sors már megakadályozta *Tarisznyás Márton* (Ditró, 1927-1980, Gyergyószentmiklós) történelemtanárt abban, hogy a *Gyergyó történeti néprajza* /1982./ c. munkáját - tanulmányait kötetben összefoglaló első könyvét - kézhez vehesse. Életének 53. évében, múzeumi munkahelyén, tragikus hirtelenséggel hunyt el.

Életművéből sokan meríthetnek. Mindig nagy türelemmel és segíteni akarással osztogatta tanácsait mindazoknak, akik érdeklődésükkel az erdő és az ember kölcsönös kapcsolata felé fordultak. Maradandóak éppen ezért az erdészettörténettel foglalkozók számára az alábbi, intellemtnek is felfogható szavai: „- *Az erdő néprajza, az erdőgazdálkodás története*. Erre szakosítottuk múzeumunkat, hiszen adottságaink és feladataink egyaránt erre köteleznek. Bármennyire is szerteágazónak tűnik tevékenységünk, voltaképpen mindenik gyűjteményünk és mindenik kutatási területünk ezekkel az alapkutatásokkal áll nagyon szoros kapcsolatban. A klasszikus *néprajzi* kutatási formák mellett ugyanakkor alapos *történeti, levéltári, műszaki, etnobotanikai, sőt nyelvészeti és régészeti* kutatások is szükségesek ahhoz, hogy teljességében értékelhessük *az erdő és az ember viszonyának alakulását* a történelmi századokon át a mai gondokig [...]”.

A gyergyói múzeum kivételes megbecsüléssel adózik a *marosi tutajozásnak*. Nemkülönbén *Tarisznyás Mártom*ak is kedvenc kutatási területei közé tartozott ez a témakör. (Maga a neve is kapcsolatban van a régi tutajosvilággal, a „tarisznyás” szó ugyanis kisebb tutajkereskedőt jelentett, ki feljött Vincitől fogva Régenig s Gyergyóig.) Bizonyára azért is, mert az elődök közismert írásai hatással lehettek rá, mint például *Doktor Fodor András* és *Bocskor János* közleményei, melyek a *Nemzeti Társalkodó* 1838. évfolyamában jelentek meg, illetve *Lombossynak* részletes tanulmánya a *Hetilap* 1847. évi hasábjain.

Tarisznyás kitarító és céltudatos búvárkodásának köszönhetően ismerjük a gyergyói tutajozásra vonatkozó legrégebbi írásos emléket: „«A Fejérvári katolikusok templomának tornya hogy leroskatt volt minden fáját megküldöttem az vízén»”. Adat, mely 1638-ból *Ferenczy György*, gyergyószentmiklósi plébános-

tól származik, és a szerző *Gyergyó néprajzi megismerésének múltjából* /Korunk Évkönyv 1979, 290-298./ c. írásában jelent meg.

A marosi tutajozás rendkívül vonzó és gazdag története napjainkban mások tudományos érdeklődését is felkeltette. *Palkó Attila* közleményein kívül (→ A Nagy-folyón végzett tutajozás utolsó korszaka c. fejezetet) *Garda Dezső* és *Binder Pál* dolgozatai tanúskodnak erről.

Amint nemegyszer hivatkoztunk az előbbi fejezetekben a *tutajozás nehézségeiről*, *Garda Dezső* Gyergyói tutajosok a XVII-XVIII. században c. írásából is /megjelent a Művelődés 1981/5. számában/, egy hasonló tárgyú részt idézünk, mely szintén azt igazolja, hogy a telhetetlen gáttulajdonosok túlkapásai ellen a hatóságok a gyergyói tutajosok védelméről képtelenek voltak gondoskodni: „Amint Laczkó István 50. életévét betöltő primipilius [székely lovas katona] 1714-ben elmondja: «Vagyon harminczöt esztendeje, hogy tutajozni kezdtem. *Molnosfalván* ennek előtte vámot nem adtak. Az akkori időben, lehet húsz esztendeje, hogy vámolni kezdenének. *Disznai* gáton egy vámot adtunk. *Fel-falum* a Karda Úr Gáttya nem volt, azt most nemrég kezdték, mondják most vámot kell adni. Az *Abasási* Gátakon vám ennek előtt nem volt, most ott is vámot vesznek. Azt is tudom, hogy a *Sárpataki* Úr Gáttán ez előtt vám nem volt, most tíz esztendő alatt két vámot vetettek rajtunk. A *Gernyeszegi* Gáton egy vámot adtunk. [...] *Sok-sok szegény Tutajosokat ott meg tartoztattak és meg vertek. [...]*»”.

Garda Dezső másik írásában, A Gyergyóremetei tutajosok a XIX. században c. tanulmányában /Acta Hargitensia 1980. 85-95./ abból indul ki, hogy a XIX. század első kétharmadában a lakosság elsősorban a tutajkészítésből, tutajozásból és nem a földművelésből élt. Erre utalnak az 1820-as összeírások is, melyek közül az alábbi idézetet a Marosvásárhelyi Állami Levéltár Gyergyóalfalura vonatkozó „*Conscriptio*”-jából vettük: „A Communitás [a faluközösség] Erdeje osztatlan lévén határozatlan, annak erdölése, úgy hogy *a fát hordani Tüzre vagy menyi el adni tetszik, annyit hordhat, nem különben tutaj fat is határozatlanul vágni és el adni, mellye a szántás vetést fellyül halagya*” 13./.

Nem kevésbé értékes része *Garda* utóbbi írásának az, amely a tutajozással kapcsolatos munkamegosztást összefüggésbe hozza a gyergyóremetei lakosság gazdasági-társadalmi helyzetével. Ezek szerint a *tutajosok* (a béresek) törpe- és kisbirtokosok voltak, a gyalog katonák közé tartoztak, míg a *tutajkészítők* a kis- és középbirtokosokból kerültek ki, és az osztrák rendszerű határőrszolgálatban ők voltak a gazdagabb gyalog katonák és huszár katonák. Végül *Garda* arra enged következtetni, hogy a *tutajkereskedők*, valamint a tutajozást irányító gondviselők a kialakulásban lévő polgárság tagjai voltak, gazdasági helyzetük szerint pedig a tehetősebb gazdákhöz és szász származású kereskedőkhöz (a XIX. sz. első felében), míg a század második részében örmény és székely kereskedőkhöz tartoztak. (Ez utóbbiak közül a remetei *Mélik* és *Puskás* családok 1895-ben a község legnagyobb birtokosai voltak.)

Tarisznyás Márton a tutajozáson kívül sok más gyergyói erdőgazdasági, birtokpolitikai kérdéssel is behatóan foglalkozott. Nem tartott semmit felesle-

gesnek, ami a gyergyói erdők és az ottani lakosság történetére vonatkozott. Így például a *Részletek a gyergyói határhasználat múltjáról* c. dolgozatában az 1869-ben véghez vitt ditrói *foglalásokról* és *irtásokról* tájékoztatja az olvasót. Ez utóbbira vonatkozó, 1869-ből származó adata annál is inkább jelentős, mert az *1852. évi osztrák erdőtörvény* - melyet 1858. I. 1-jén Erdélyben is bevezettek - 4. §-a előírta: „Az erdőt pusztítani, azaz akkép kezelni, hogy ez által a további fatenyésztés veszélyestessék vagy teljesen lehetetlenné tétessék, tilos” /EO III. 631./.

De nem csak a *történeti erdőnéprajz* olyan jelentős művelője, mint *Tarisznyás Márton* tájékoztat az egykori irtásokról. Az *erdészeti helynévkutatás* is értékes adatokat szolgáltat e témával kapcsolatosan. *Képviselői*: Szabó T. Attila professzor, Janitsek Jenő, Tibád Levente, Imreh Barna, Árvay József, Bogáts Dénes, Berde Mária stb. számos olyan irtásnévvel gazdagították ismereteinket, melyek révén vázolható egy vidék erdeinek régebbi elterjedése. (Elsősorban *Janitsek Jenő erdővidéki helynévkutatásaira* kell gondolnunk.)

Ismeretes, hogy *alldiális*, vagyis a földbirtokos saját kezelésében levő erdőbirtok a székely székekben is voltak. *Tarisznyás Márton* 1974-ben közölt, 1773-ból származó adata arról tanúskodik, hogy a *Lázár család* a Verőfény nevű „helyben” házi kezelésben levő erdőbirtokkal rendelkezett.

Tarisznyás Márton behatóan foglalkozott a „*deszkametszés*” történetével is. Számos értékes adatot közölt ezzel kapcsolatosan, miközben féltve őrizte a múzeumának védnöksége alatt álló *Vasláb-Heveder*-i korongos fűrész, valamint a *Remete-Eszenyő*-i vízfűrész. Mindezekről, a vízfűrész-molnárságról alapos tanulmányt írt posztumusz kötetében, a „*Gyergyó történeti néprajza*”-ban, A *deszkametszés múltjából* c. fejezetben abból az alap gondolatból indulva ki, hogy „míg a lisztelőmalmok kizárólag helyi szükségletre termeltek, addig a *fűrészmalomok egy része kivitelre*, kereskedelmi célokra is dolgozott [...]” /134./.

Szerző miközben az olvasót végigvezette a vízfűrészek különböző típusain - a legkezdetlegesebb *szimpla* vagy „*egyszerű*”-tól, a *korongos* vagy *velencei* vagy *talián*, illetve a *turbinás* és *vízi „műfűrészek”*-ig -, nem feledkezett meg a *deszkafajtákról* és azok értékesítéséről sem. Ezzel kapcsolatosan tett említést az 1880-as években épült *Szurduk-völgyi úsztatócsatornáról*, mely a Békási-szoroson át Gura-Békásig 30 km-en szállította a Kis-Békás és Szurduk patakán vágott deszkát. Ezzel a vidék egyik *technikatörténeti* nevezetességéről számolt be, mellyel a Gyergyói Néprajzi Múzeumot felkereső látogató ott is megismerkedhet.

Egyik utolsó közleménye, *Az erdő néprajzi kutatásának kérdéseiről* c. írása abban az *Acta Hargitensia* 1980-ban jelent meg, melynek szerkesztésében *Tarisznyás Márton* is tevékenyen részt vállalt. Itt olvashatjuk azokat a tanácsként, útmutatóként is felfogható szavait, melyeket mindazok számára intézte, kik követői akarnak lenni: „*A legtöbb gyergyói vonatkozású okmány, könyv, valamilyen formában foglalkozik az erdővel.*” És hogy segítse - mert ez volt az alaptermészete - a Gyergyó erdészettörténetét megismerni akarókat, mindjárt meg is adta (1581-től kezdődőleg) a legfontosabb forrásanyagot /217./.

segítségnyújtáshoz számíthatjuk Hargita megye múzeumainak első együttes évkönyvének, az Acta Hargitensianak *védett természeti értékeit* felsoroló fejezetét is, mely tartalmazza *a megye évszázados fáinak* megnevezését. Ezek pedig:

- az énlaki öreg hárs, Énlaka falu, Etéd község;
- Petőfi körtefája, Székelykeresztúr;
- Tamási tölgyfái, Farkaslaka község;
- a székelyudvarhelyi hősök temetőjében levő tölgy;
- a csíkszentléleki hárs, Csíkszentlélek falu, Csíkszentkirály község /495./.

Mindezt pedig azért, mert végül is *Tarisznyás Márton* erdészeti- és faipartörténeti írásainak végső célja az erdő, a fa megbecsülésének népszerűsítése, az erdő szeretetének tudatosítása volt. Ezek egyik „gyakorlati” megnyilvánulási formája pedig az *erdősítés*:

„Az öregebbik favágó
kidőlt.
A társak
estére
jó mély gödröt
ástak,
s visszaadták
testét
a földnek,
melyből vétetett.
Fejszóját feje alá tették.
Más kézben már
nem esne úgysem jó fogása.
A sírra egy csemetét ültettek.
Ne menjen halála se kárba.”

/Molnos Lajos: Szertartás. 1978./

